

ATROF MUHITNI MUHOFAZA QILISH BO‘YICHA INVESTITSION LOYIHALARNING XUSUSIYATLARI

Ikramova Marg‘uba

Annotatsiya: Maqola ekologik yo'naltirilgan investitsiya loyihasining mohiyati va xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlangan. Muallifning "Ekologik yo'naltirilgan investitsiya loyihasi" tushunchasi berilgan: bu nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilishga qaratilgan loyiha, balki mavjud tabiiy salohiyatni saqlab qolgan holda hududni rivojlantirish va antropogen yuklamani kamaytirishga qaratilgan loyihadir. U yoki bu ekologik yo'naltirilgan investitsiya loyihasini amalga oshirish hududning ekologik holatiga va u bilan bog'liq investitsiya maqsadlariga bog'liq. Bunday loyihalarning tasnifi ishlab chiqilgan bo'lib, unda mavjud yondashuvlarga qo'shimcha ravishda hududning ekologik holati va tegishli investitsiya maqsadlarini hisobga olgan holda ularning xususiyatlari taklif etiladi. Ekologik omillarni hisobga olgan holda investitsiya loyihalarini amalga oshirishning maqbullik darajasi hisoblab chiqildi.

Kalit so'zlar: ekologik yo'naltirilgan investitsiya loyihasi; yashil iqtisodiyot; investitsiya loyihalari tasnifi; hududning ekologik qo'riqxonasi.

Mamlakatimizda atrof muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, sanitariya va ekologik holatni yaxshilashni ta'minlash sohasida izchil ishlar olib borilmoqda. Shu bilan birga, bu borada o'tkazilgan tahlil natijalari atrof muhitni muhofaza qilish sohasida davlat funksiyalarini amalga oshirishda kompleks yondashuv va strategik rejalashtirishning mavjud emasligi, shuningdek, qo'yilgan vazifalarni samarali bajarish uchun tabiatni muhofaza qilish organining vakolatlari yetarli emasligidan dalolat beradi.

Atrof muhitni muhofaza qilish sohasida davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlarini belgilash, tabiatni muhofaza qilish sohasidagi qonun hujjatlari buzilishlari profilaktikasi, ularni aniqlash va oldini olishning samarali mexanizmlarini joriy etish, respublika aholi punktlarining sanitariya va ekologik holati uchun davlat organlari, xo'jalik yurituvchi subyektlar rahbarlari va fuqarolarning shaxsiy javobgarligini kuchaytirish, shuningdek, 2030-yilgacha bo'lgan davrda barqaror rivojlanish sohasidagi Milliy maqsad va vazifalarga erishishni ta'minlash.

Energetika – bu yuqori sur'atlarda rivojlanib borayotgan ishlab chiqarish tarmog'idir. Sanoat taraqqiy etib borayotgan zamonaviy dunyomizni elektr energiyasiz tasavvur etib bo'lmaydi, barcha ishlab chiqarish jarayonlari, shu jumladan, butun insoniyatning hayot ta'minoti elektr energiyasi hisobiga amalga oshirilmoqda.

"Issiqlik elektr stansiyalari" aksiyadorlik jamiyati O'zbekiston Respublikasidagi elektr va issiqlik energiyasining eng yirik ishlab chiqaruvchisi va yetkazib beruvchisi

hisoblanadi hamda iqtisodiyot tarmoqlari va aholining elektr energiyasiga bo‘lgan ehtiyojini to‘liq ta‘minlab kelmoqda. Bugungi kunda O‘zbekistonda ishlab chiqarilayotgan elektr energiyasining 85 foizidan ortig‘i “Issiqlik elektr stansiyalari” hissasiga to‘g‘ri kelmoqda.

Tabiatni muhofaza etish faoliyati iqtisodiyotni boshqarishda muhim o‘rin egallaydi hamda korxonalar ishlab-chiqarish, iqtisodiy mexanizmining ajralmas tarkibiy qismi sifatida namoyon bo‘ladi. Ekologik nazorat tizimini tashkil etish har bir sanoat korxonasi oldida hal qilinishi lozim bo‘lgan eng muhim masalalar qatoriga kiradi.

“Issiqlik elektr stansiyalari” aksiyadorlik jamiyatining tabiatni muhofaza etish faoliyati o‘z korxonalarining atrof-muhitga salbiy ta‘sirini kamaytirish va oldini olish, issiqxona gazlarini chiqarishni qisqartirishga qaratilgan.

Ko'pgina mamlakatlarda yirik qishloq xo'jaligi va zaharli pestitsidlardan faol foydalanish ham ishchilar, ham ularning uy xo'jaliklari salomatligi uchun katta xavf tug'diradi. Oziq-ovqat sanoati, qog'oz sanoati va boshqalarning o'g'itlar yoki biologik chiqindilar bilan ifloslanishi ham suv yo'llariga zararli ta'sir ko'rsatishi, baliq ovlash va oziq-ovqat ta'minotini qisqartirishi mumkin. Baliqchilar va boshqa dengiz mahsulotlarini yig'uvchilar kunlik ovlash uchun uzoqroq sayohat qilishlari kerak, cho'kish va boshqa baxtsiz hodisalar xavfi ortadi. To'g'onlar, yo'llar va boshqalarni qurish kabi o'zgarishlar bilan bog'liq ekologik o'zgarishlar tufayli tropik kasallikning tarqalishi atrof-muhit salomatligi uchun xavfning yana bir turini tashkil etadi. Yangi to'g'on suvda yurishga majbur bo'lgan sholi dehqonlariga ta'sir qiluvchi shistosomiaz kasalligi uchun ko'payish uchun zamin yaratishi mumkin. Yangi yo'l endemik bezgak bilan kasallangan hudud va shu vaqtgacha ushbu kasallikdan xalos bo'lgan boshqa hudud o'rtasida tezkor aloqani yaratishi mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, ish joyidagi yoki umumiy muhitdagi zararli muhitning asosiy asosi qashshoqlikdir. Rivojlanayotgan mamlakatlarda yoki har qanday mamlakatning kambag'al qismlarida sog'liq uchun an'anaviy tahdidlarga yomon sanitariya sharoitlari, yuqumli kasalliklarni tarqatuvchi suv va oziq-ovqat, pishirish tutuni va yong'in xavfi yuqori bo'lgan yomon uy-joy, shuningdek, kichik qishloq xo'jaligida yuqori shikastlanish xavfi kiradi. yoki yozgi sanoat. Qashshoqlikni kamaytirish, yashash va mehnat sharoitlarini yaxshilash milliardlab odamlarning mehnat va atrof-muhit salomatligini yaxshilashning asosiy ustuvor yo'nalishi hisoblanadi. Energiyani tejash va barqaror rivojlanishga qaratilgan sa'y-harakatlarga qaramay, boylik taqsimotidagi asosiy tengsizliklarni bartaraf etmaslik global ekotizimga tahdid solmoqda. Masalan, ekologik jarayonlarning avj nuqtasi bo'lgan o'rmonlar, qishloq xo'jaligi va o'tin uchun kambag'al xalqlar tomonidan tijorat maqsadlarida kesilishi va tozalanishi tufayli dahshatli tezlikda yo'q qilinmoqda. O'rmonlarning kamayishi oqibatlarini tuproq eroziyasini o'z ichiga oladi, agar haddan tashqari bo'lsa, cho'llanishga olib kelishi mumkin. Biologik xilma-xillikning yo'qolishi

muhim oqibatdir (ushbu bobdagi "Turlarning yo'qolishi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi va inson salomatligi" ga qarang). Hisob-kitoblarga ko'ra, barcha karbonat anhidrid chiqindilarining uchdan bir qismi tropik o'rmonlarning yonishi natijasida (global isishni yaratishda karbonat anhidridning ahamiyati ushbu bobda "Global iqlim o'zgarishi va ozon qatlamining emirilishi" da muhokama qilinadi). Shunday qilib, qashshoqlikni bartaraf etish global ekologik salomatlik, shuningdek, individual, jamoa va mintaqaviy farovonlik uchun zarurdir.

Investitsion loyihalarni investitsiyalarning tabiati, miqyosi va sektori kabi turli mezonlar asosida bir necha toifalarga ajratish mumkin. Ba'zi keng tarqalgan turlarga quyidagilar kiradi: a. Davlat investitsiya loyihalari (Public investment projects) butun dunyo bo'ylab iqtisodiyotlarning o'sishi va rivojlanishi uchun muhim hisoblanadi. Ular odatda davlat infratuzilmasini yaxshilash, davlat xizmatlarini ko'rsatish yoki iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish maqsadida hukumatlar yoki davlat sektori sub'ektlari tomonidan moliyalashtiriladi. Ushbu loyihalar transport, sog'liqni saqlash, ta'lim va kommunal xizmatlarni o'z ichiga olgan keng doiradagi tarmoqlarni qamrab oladi. Jahon banki ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, davlat investitsiya loyihalari butun dunyo hukumatlari uchun, ayniqsa, rivojlanayotgan iqtisodiyotlar uchun muhim vosita bo'lib kelgan. Masalan, 2021-yilda rivojlanayotgan mamlakatlar uchun infratuzilmaga davlat investitsiyalari o'rtacha YaIMning taxminan 4 %ni tashkil etdi. Bu raqam hukumatlar iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va hayot sifatini yaxshilash maqsadida davlat investitsion loyihalariga katta mablag' ajratayotganini ko'rsatadi.

Zamonaviy iqtisodiy ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish atrof-muhitni boshqarish va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi investitsiyalar kontseptsiyasiga yagona yondashuv yo'qligini ko'rsatadi. Maqolada "ekologik investitsiyalar" atamasidan foydalanish taklif qilingan, muallifning ta'rifi berilgan, ekologik investitsiyalar turlari ro'yxati keltirilgan va ularning xususiyatlari yoritilgan. Sanoat korxonalariga iqtisodiy natijalarga erishish, ayni paytda atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirishga yordam beradigan ekologik investitsiyalarni boshqarishning iqtisodiy mexanizmini ishlab chiqish taklif etiladi. Iqtisodiyotni ko'kalamzorlashtirish nuqtai nazaridan alohida davlatlarning milliy iqtisodiyotlarini tiklash shartlarini sinxronlashtirish va uyg'unlashtirish, shuningdek, mikroiqtisodiy darajadagi tegishli jarayonlarni davlat rejalashtirish va rag'batlantirish uchun ekologik investitsiyalarni hisobga olish usullarini ishlab chiqish zarurati; asoslanadi.

Bizning fikrimizcha, ekologik investitsiyalar deganda uzoq muddatli loyihalarni amalga oshirishga qaratilgan moliyaviy investitsiyalar tushunilishi kerak, ularning amalga oshirilishi korxonalar uchun iqtisodiy natijalarga erishishni ta'minlaydi, shu bilan birga atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytiradi.

Korxonaning raqobatdosh mavqeiga ta'siri nuqtai nazaridan ekologik investitsiyalar faol deb tasniflanishi kerak, chunki ular korxonaning texnik darajasini

oshirishga va uning ishlash ko'rsatkichlarini yaxshilashga yordam beradi. Investitsiya ob'ektlari korxonaning ekologik faoliyatining asosiy yo'nalishlari bilan belgilanadi. Atrof-muhitni muhofaza qilish faoliyatining quyidagi yo'nalishlari ajratiladi:

- xom ashyo, materiallar va elektr energiyasini saqlashga qaratilgan resurslarni tejaydigan investitsiyalar.

- atrof-muhitni muhofaza qilish uskunalari o'rnatishga qaratilgan investitsiyalar: suv va havoni tozalash inshootlari, chiqindilarni utilizatsiya qilish va chiqindilarni qayta ishlash inshootlari, zaharli chiqindilarni yo'q qilish inshootlari va boshqalar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Conceptual basics of environmental and economic policy under globalization conditions / T. B. Bardakhanova, N. I. Atanov, I. S. Minkueva, V. V. Khakhinov, D. D. Maksarova // ESPACIOS. 2017. Vol. 38, № 33. P. 1-10.

2. The regional peculiarities of the formation of ecology-oriented investment politics on the territories with ecological restrictions / S. Ayusheeva, A. Mikheeva, T. Bardakhanova, L. Maksanova, Z. Eremko // 18th International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM. 2018. Vol. 18. Ecology, Economics, Education and Legislation. Issue: 5.3. Environmental Economics. P. 671-678.

3. Бардаханова Т. Б. Экологизация инвестиционного законодательства в Республике Бурятия // Вестник Российского экономического университета им. Г. В. Плеханова. 2013. № 7. С. 114-120.

4. Бардаханова Т. Б. Методология организации привлечения инвестиций в экологически ориентированные проекты и программы: автореф. дис. ... д-ра экон. наук. М., 2013. 40 с.